

Macháček, Josef

Co je skutečně skutečné?

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická. 1955, vol. 4, iss. B3, pp. [121]-123

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106417>

Access Date: 09. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENSE A REFERÁTY

Co je skutečně skutečné?

(Richard Kroner. What Is Really Real?, The Review of Metaphysics, VII, 3, 1954)

Materialistický filosof se neliší od idealisty jen tím, že jinak odpovídá na základní otázky filosofické, nýbrž také tím, že klade pouze takové otázky, jejichž řešení 'bohacuje naše poznání objektivního světa. Idealisté si naproti tomu libují v pseudo-problémech — a to ze dvou příčin: jednak se vyhýbají odpovědi na skutečné problémy, jednak svými pseudootázkami svou skutečnou odpověď na základní otázky filosofie zastírají. Jedna z otázek, jejichž cílem je idealistické skreslení objektivní reality a její poznatelnosti, je otázka »Co je skutečně skutečné?« řešení tohoto »problému« se zabývá na př. Richard Kroner — německý hegelovec, který před druhou světovou válkou přesídlil do Spojených států amerických. Již sama Kronerova otázka zřejmě prozrazuje snahu oddiskutovat realitu nebo učinit ji alespoň závislou na našem poznání; tato otázka je projevem strachu ze skutečnosti (strachu, který souvisí s filosofickými pochybnostmi o existenci objektivní reality a jejich zákonů stejně tak, jako souvisí budování specialismu s přesvědčením o velkém významu vědy a o poznatelnosti a měnitelnosti světa) a zároveň návodem, jak se tohoto strachu zbavit — je otázkou a zároveň odpovědí. Tázeme-li se totiž, »co je skutečně skutečné«, popíráme tím skutečnost jako skutečnost, děláme z ní problém. Skutečnost však problémem není, i když samozřejmě mohou být problematické mnohé naše poznatky o ní. Domnívá-li se Kroner, že skutečnost problémem je, pak jeho »zkoumání« skutečnosti není zkoumáním podmínek, za nichž skutečnost pravdivě poznáváme, nýbrž zkoumáním podmínek, za nichž to, co poznáváme, můžeme nazvat »skutečností«. Postavit takto otázku vztahu poznání k poznávané realitě znamená postavit tuto otázku na hlavu; pravda není chápána jako shoda poznání s realitou, nýbrž realita (stupeň reality) je měřena pravdivým poznáním.

Jestliže je subjektivně-idealistické hledisko Kronerovo obsaženo v samé jeho otázce, není divu, že i jednotlivé jeho závěry jsou přes všechnu sofistiku vycházející zdánlivě z Hegelovy dialektiky rovněž subjektivně-idealistické. »Existují stupně reality v obsahu naší zkušenosti« (str. 351) — říká nám R. Kroner. Naše přehavé dojmy nebo emoce, naše omyly a illuse jsou sice také skutečné, avšak jsou méně skutečné nežli pravda. Jen tehdy, když víme něco zcela určitě, můžeme hovořit o tom, že to také skutečně existuje. »Skutečně skutečné je pravdivě skutečné... Co je skutečně skutečné, to je absolutně-pravdivé, a co není vůbec pravdivé, to je absolutně neskutečné. Stupeň reality záleží ve stupni pravdivosti a naopak« (str. 352).

Jen Kroner ví, proč má čtenáře svým »naopak«. Že nemá vůbec na mysli závislost poznání na realitě (nýbrž »naopak«), to vyplývá jasně z jeho výroku, podle něhož jsou na př. čtyři elementy starověké fyziky »méně skutečné nežli atomy moderní fyziky proto, poněvadž moderní fyzika je pravdivější nežli starověká spekulace o přírodě« (tamtéž). Tato subjektivně-idealistická záměna vývojových stupňů poznání za »stupně reality« je ještě markantněji vyjádřena v následující větě: »Pokud je ještě nějaká nejasnost (obscurty) v moderní přírodovědě, pojd' nejsou ani chemické prvky nebo astronomické zákonitosti (vztahy, relations) skutečně skutečné« (tamtéž). Toto už není jen doklad subjektivně-idealistického přístupu k »problému« skutečnosti; zde se již také setkáváme s myšlenkou o nedostatečnosti vědy a zároveň i s myšlenkou o jiném, nadvědčeckém poznání »skutečného skutečnā«. Nemůžeme se sice spolehnout na vědu, avšak to neznamená — přesvědčuje nás Kroner — že není »pravda a tudíž i realita mimo moderní přírodní vědy«. Agnosticismus, k němuž Kroner »logicky« dochází (resp. z něhož ve skutečnosti vychází), je tedy agnosticismus »jen« ve vztahu k vědě (vzpomeňme si na známé »kritické« připomínky idealistů k upřílišněným nárokům vědy); a tento

agnosticismus je »překonáván« s pomocí irracionalismu a objektivního idealismu. Nejdříve jsou uznány »krása« a »dobro« za další dvě oblasti reality, ovšem opět jen za oblasti neúplných pravd, a proto i neúplných, ne zcela skutečných skutečností. Kde nacházíme omyl vedle pravdy, ošklivé vedle krásného, zlé vedle dobrého, kde zkrátka nacházíme negativní vedle pozitivního, tam prý také nacházíme jen nižší stupně reality. »Skutečně skutečné« je zcela pozitivní, protože je zcela pravdivé« (str. 354). »Skutečně skutečné« se proto propastně liší (Kroner sám mluví o propasti) od světa, v němž žijeme, od reality, která je konečná a ve všech svých formách založená na rozporu mezi pozitivním a negativním. »Skutečně skutečné« je nekonečno, to jest to, co je prosto antagonismu a co je tudíž i »mimo dosah našeho poznání, naší tvořivosti, naší vůle a intencí«, ale všem to, co je přesto absolutně pravdivé, absolutně krásné a absolutně dobré. A tak hegelovec, přerodivší se nejdříve v moderního pozitivistu, dovršuje svůj přerod objektivně-idealistickým zvýváním nepoznatelné Absolutní pravdy a (od naší konečné skutečnosti odtržené) Skutečné reality. I jeho smaha uvést v jakous takous souvislost konečnou realitu s realitou »skutečně skutečnou« (nekonečno je nakonec nazváno pramenem negativního, nepravdivého, ošklivého, zlého) i jeho úsilí o »dialektický« výklad »skutečně skutečného« (autorovy úvahy o sebe-negování skutečnosti a »důkaz«, že přece jen něco o »skutečně skutečném« víme, na př. to, že je pramenem i měřítkem veškeré pravdy, krásy atd.) jsou jen učeným vyznáním víry v boha, který stvořil nás »konečný« svět a který svou nekonečnou dobrotou ospravedlňuje všechno zlo a nespravedlnosti, zavinené pouze »konečnými«, ne zcela »skutečnými« lidmi.

Kronerova stať »Co je skutečně skutečné?« je potvrzením známého Leninem velmi zdůrazňovaného faktu, že subjektivní idealismus vede konec konců vždy (jako každý idealismus) k fideismu, k náboženství. Kronerovy závěry jsou zároveň potvrzením slov uvedených na začátku těchto poznámek. Nejen podle odpovědi, nýbrž též podle toho, jak jsou filosofické a vědecké otázky formulovány, můžeme snadno rozlišovat idealisty od materialistů. Je dokonce možno tvrdit, že otázky, jež si filosofové kladli a kladou, nám říkají nůhem víc o jejich způsobu myšlení a jejich vztahu k ostatním vědám a k praxi nežli odpovědi na t. zv. věčné otázky, které jsou zpravidla jaktak řešeny v těsné souvislosti s problémy formulovanými za daných historicko-třídních podmínek nově a různě materialisty i idealisty. To neznamená, že dějiny filosofie jsou, jak se dříve často říkalo, dějinami otázek, problémů. Toto stanovisko podceňovalo filosofii tím, že podceňovalo získané poznatky a řešení problémů, což nás arcí při studiu filosofie a kterékoli jiné vědy v prvé řadě zajímá. Avšak právě ta skutečnost, že jde vždy o řešení nějaké otázky, předpokládá znalost této otázky, máme-li správně pochopit a hodnotit odpověď na ni. Kronerovo »řešení« je do té míry jasné, že ani na okamžik nelze pochybovat o jeho idealismu. Jsou však filosofové, kteří se trápí touž hádankou, aniž dávají tytéž jednoznačné idealistické odpovědi. V takovém případě správné pochopení otázky — a smysl otázky, »Co je skutečně skutečné?« lze snadno pochopit — usnadní i pochopení sbenejasnějších závěrů. Rozhodně není ovšem možno očekávat, že »řešení« Kronerova problému může vésti k něčemu jinému nežli k idealistickým domněnkám.

Marxistický filosof se neptá na to, co je skutečně skutečné. Ví, že skutečnost je samozřejmým předmětem jeho poznání; problémem není její existence, nýbrž pravdivé nebo nepravdivé poznání této skutečnosti. Otázka: »Co je skutečně skutečné?« je otázka idealistická. Odpověď na tuto otázku hledají Parmenides i Platon, Kant i jiní idealisté. Otázka: »Jaká je skutečnost?« je otázka materialistická. Odpověď na ni dává odevždy veškerá věda. Tato otázka je totožná s otázkou: »Co je skutečnost?«. Ani v prvním, ani v druhém případě nejde ovšem o hledání rozdílů mezi různými »stupni skutečnosti«, nýbrž o zkoumání různých stránek, vlastností, zákonů objektivní reality. V prvním i druhém případě vychází zkoumání z faktu, ověřeného dosavadní vědou a společenskou praxí, z faktu, že objektivní svět existuje nezávisle na našem vědomí a poznání. Již z toho důvodu je vyloučeno, aby materialista řešil otázku, vycházející z idealistického předpokladu o existenci nějaké zvláštní, pravé skutečnosti, lišící se od pochybného, ne zcela skutečného, fenomenálního světa.

Není to jen Kronerův problém, který zřetelně prozrazuje idealistický přístup k realitě. Srovnáme-li názvy sovětských nebo našich filosofických prací s názvy filosofických prací, vydávaných na Západě, zjistíme bez obtíží, že idealistický

a metafysický způsob kladení otázek je pro současnou buržoasní filosofii typický. Který marxista si položí na př. otázku »O elementech bytí?« (Článek pod tímto názvem vyšel rovněž v *The Review of Metaphysics*, VII, 1, 1955; jeho autorem je D. C. Williams.) A také naopak, který idealista řeší problémy, které jsou hlavním předmětem našeho zájmu? Z toho zajisté neplyne, že se nemáme zajímat o »problémy« idealistů. Je třeba tyto problémy jako pseudoproblémy odhalovat, je třeba tyto názory vyvracet. Především však je třeba klást proti jejich »otázkám« otázky skutečně vědecké. V tom také záleží boj s idealistickou filosofií, v tom je dokonce největší užitek, jež boj s idealismem přímo pro rozvoj materialistické, vědecké filosofie přináší. Domníváme-li se naproti tomu, že marxista musí odpovídat na každý problém, který si nějaký idealista vymyslí, pak vlastně přeceňujeme buržoasní filosofii, neboť její »chyby« vidíme nakonec jen v tom, že nesprávně odpovídá na správné otázky. Tento názor je pochopitelně zcela falešný. A naprosto nepravdivý je také názor, že buržoasní filosofie řeší celou řadu problémů (na př. problémy hodnocení, problémy gnoseologické a pod.), které by měly být řešeny dialektickým materialismem. Nejen odpovědi, nýbrž i kladení problémů je v idealistické filosofii nesprávné; vždyť nebezpečí této filosofie záleží hlavně v tom, že svádí k řešení otázek, které skutečnými otázkami nejsou, které skutečná věda řešit nemůže. Tento poznatek není ovšem možno pokládat za pravidlo bez výjimek. Jsou buržoasní filosofové (i idealisté), kteří na správně položenou otázku nepravdivě odpovídají, avšak ve většině případů leží nepravda — přesněji řečeno nescmyslnost — již v samé jejich otázce.

Proti idealistickým problémům není možno vždy bojovat tak, že proti nim postavíme novou, správnou otázku. Jsou otázky, v nichž idealisté nekladou žádný nový problém (pseudoprobém), jimiž pouze — jak již bylo řečeno — zatemňují některé základní otázky, především pak otázku všech otázek, t. j. otázku vztahu mezi vědomím a bytím. Takovou otázkou je právě Kronerův problém »skutečného skutečn«. Nelze na ni odpovídat a nelze ani formulovat tento problém materialisticky, protože, jak již také víme, nejde tu vůbec o problém. Zbývá tedy jen jedno: objasnit idealistický smysl této otázky (což jsme již učinili) a pokračovat usilovně v dalším zkoumání i měnění objektivní reality. Toto je náš problém a toto je také odpověď Kronerovi, který popírá »skutečné skutečno« tam, kde opravdu je, a to pouze ze strachu před skutečností a jejím pravdivým poznáním.

Josef Macháček

*

K vývoji politického a společenského ohlasu marxistické (vědecké) terminologie v angličtině. Používání marxistické vědecké terminologie v angličtině bylo do nedávna dosti obtížné. Odpor buržoasních intelektuálů k marxistickým termínům ve vědeckých a literárních pracích byl tak zakořeněn, že i přesvědčení marxisté váhali jich používat. Pokud je mi známo, doposud nebyla napsána žádná historická studie o vývoji marxistické terminologie v angličtině. Je to však thema, které zasluhuje pozornosti anglických marxistů. První marxistickou publikací v angličtině byl *Komunistický manifest*, přeložený v r. 1850, v době, kdy po porážce hnutí chartistů nastala v dělnickém hnutí desorientace, kdy neexistovaly organizační možnosti pro soustavné rozšiřování učení Manifestu u dělníků. Teprve v osmdesátých letech začala marxistická literatura působit na hnutí organizovaných dělníků i na socialistické intelektuály. V této době nastal v Británii velký rozmach socialistické propagandy; velký podíl na propagaci povrchní znalosti marxismu měl H. M. Hyndman, zakladatel sociálně-demokratické federace. Avšak ani Hyndmanova taktika, ani jeho politická teorie nebyla přijatelná pro Marxe a Engelse, kteří píšou o Hyndmanovi ve svých dopisech s největší rezervou a podezřením. Hyndman byl politický kariérista a oportunist, jehož hlavním zájmem bylo dosáhnout úspěšné parlamentní kariéry za pomoci dělnického hnutí. Vzbudil Marxovo rozhořčení tím, že v brožurce *Anglie pro všechny* (první anglická publikace, která vůbec upozorňuje na učení marxismu) citoval mnoho myšlenek a závěrů Marxových, aniž uvedl Marxovy spisy jako pramen. Hyndman měl pro to důvody čisté